

ПРЕГЛЕД ПЛЕСНОГ РЕПЕРТОАРА ПОМОРИШЈА (ОД ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА ДО ДАНАС)

OVERVIEW OF THE DANCE REPERTOIRE OF POMORIŠJE (FROM THE MIDDLE OF THE 19TH CENTURY UNTIL TODAY)

Игор ПОПОВ • Igor POPOV

Академско друштво за неговање музике „Гусле“, Кикинда, Србија
Academic Society for Music Cherishing “Gusle”, Kikinda, Serbia
guslekikinda@gmail.com

АПСТРАКТ

Овај рад представиће играчки репертоар Срба у Поморишју од половине XIX века до данас. Подаци су прикупљани у оквиру *Етнокампа* – Студијског истраживања музичког традиционалног фолклора Баната и малобројне литературе која се бави овом тематиком.

Први део рада посвећен је материјалу прикупљеном из литературе, док су у његовом другом делу представљени резултати савремених, систематских теренских истраживања, перманентно реализованих у оквиру кикиндског *Етнокампа*.

У раду се, као најстарији, помиње опис игре који је начинио официр Станислав Шумарски, 1846. године, након ког се наводе драгоцене помени и описи српског кола, као мешовите игре, Имреа Палуђаија из 1855. год. Представљен је богат и детаљан опис игре Антала Хаџића, из 1891;

ABSTRACT

This paper will present the dancing repertoire of Serbs in Pomorišje from the middle of the 19th century to the present day. The data, crucially collected within the rigorous Ethnocamp - Study research of the musical traditional folklore of Banat, and a small amount of literature that deals with this topic, form the basis of this study.

The first part of the paper is devoted to the material collected from the literature. In contrast, the second part presents the results of modern, systematic field research, permanently realized within Kikinda's *Ethnocamp*.

The paper meticulously follows the chronological order of the research findings, starting with the oldest, the description of the dance made by the officer Stanislav Šumarski in 1846. It then moves on to the precious memories and descriptions of the Serbian *kolo*, by Imre Paludai from 1855. A detailed description of the dance was presented by Antal

као и детаљи са слике Уроша Предића, *Српско коло*, из 1890. године, која је једини визуелни приказ игара овог подручја из тог периода. Значајан је и помен српских игара у Војводини историчара Душана Ј. Поповића, као и изузетан и опширан опис српских игара из Арадске жупаније, Иштвана М. Коларова из 1912. године, који, као такав, представља извор од посебног значаја. Сава Илић и Тихомир Вујичић, оставили су нам податке о називима игара у румунском и мађарском делу Поморишја (половина XX века) као и нотне записе истих. Посебно издвајам објављену научну студију др Ласла Фелфелдија (2003) као изузетан допринос изучавању и очувању играчког наслеђа Срба у мађарском Поморишју.

КЉУЧНЕ РЕЧИ

Поморишје; Српска традиционална игра; Етнокамп; Истра-живања; Играчки репертоар;

УВОД

Већ приликом првог боравка у Поморишју закључио сам да је, пре свих, Српска православна црква била изузетан духовни стожер који је окупљао Србе са ових простора. Осим свештеника, и учитељи у српским школама дали су изузетан допринос очувању односа народа према традиционалним, културним и историјским вредностима, па тако, иако је Срба у Поморишју све мање, они одлично знају своје порекло, поштују га и цене. Некада је Горњи Банат представљао

Hadžić, from 1891; as well as details from Uroš Predić's painting, *Srpsko kolo*, from 1890, which is the only visual representation of dance in this area from that period. The mention of Serbian dances in Vojvodina by historian Dušan J. Popović, is also significant, as well as an exceptional and extensive description of Serbian dances from the Arad County by Ištvan M. Kolarov from 1912, which represents a source of particular importance. Sava Ilić and Tihomir Vujičić left us information on the names of dances in the Romanian and Hungarian parts of the Pomorišje (middle of the 20th century) as well as musical notations of the same dances. I would especially single out the published scientific study by Dr. Laszlo Felfeldi (2003), which is an exceptional contribution to the research and preservation of the dance heritage of the Serbs in the Hungarian Pomorišje Region.

KEYWORDS

Pomorišje, Serbian traditional dance, *Etnokamp*, Research, Dance repertoire;

INTRODUCTION

My initial stay in Pomorišje underscored the exceptional role of the Serbian Orthodox Church, a spiritual hub that unifies the local Serbs. Beyond the clergy, teachers in Serbian schools have been instrumental in preserving the community's reverence for traditional, cultural, and historical values. Despite the declining population of Serbs in Pomorišje, their profound understanding of their heritage and their unwavering respect for it is a testament to the enduring influence of these institutions. This underscores the

јединствен духовни и животни простор, а српски народ у Поморишју је био у етничкој матици. Потом је 1918. године створена граница која је раздвојила Србе у три државе. Свакодневним нестанком комуникација, српски елемент у Поморишју је најпре почео да слаби, да би данас полако нестајао (Дејанац, 2001: 5). Др Ласло Фелфелди путем графикана брачних веза Срба из мађарског дела Поморишја, показује да су цело Поморишје и северни део српског Баната били изузетно добро повезани (Фелфелди, 2003: 91).

Приликом теренских истраживања вршених у оквиру кикиндског *Етнокампа*, у румунском делу Поморишја истражена су следећа насеља: Велики Сенпетер (Sânpetru Mare), Велики Сенмиклуш (Sânnicolau Mare), Чанад (Cenad), Саравола (Saravale), Кетвел (Gelu), Варјаш (Variaș), Арад Гај (Arad Gai), Фенлак (Felnac), Надлак (Nădlac), Торња (Turnu), Наџфала (Satu Mare). Иако је акултурација била изражена на простору Баната, истовремено присуство различитих народа на једном месту утицало је на то да они, услед жеље за учвршћивањем сопственог идентитета, дуже сачувају и одрже своју материјалну и духовну културу. Област Поморишја, иако богата духовном културом, све до кикиндских студијских истраживања (*Етнокамп*) неправедно је била запостављена, а поготово је по страни остајала традиционална игра. Овај рад се базира на сублимираном искуству и истраживањима бројних истраживача, који су од 2007. године до данас, континуирано, више пута годишње, боравили у местима

urgency and responsibility of preserving and researching the dance heritage for future generations. In the past, Upper Banat represented a unique spiritual and living space, and the Serbian people in Pomorišje were in the ethnic matrix. Then 1918, a border was created that separated the Serbs into three states. With the daily loss of communications, the Serbian element in Pomorišje first began to weaken, and today it is slowly disappearing (Dejanac, 2001: 5). Dr. László Felfeldi shows that the whole of Pomorišje and the northern part of the Serbian Banat were exceptionally well connected (Felfeldi, 2003: 91).

During field research carried out as part of the Kikinda's *Ethnocamp*, the following settlements were investigated in the Romanian part of Pomorišje: Veliki Senpeter (Sânpetru Mare), Veliki Senmikluš (Sânnicolau Mare), Čanad (Cenad), Saravola (Saravale), Ketvelj (Gelu), Varjaš (Variaș), Arad Gaj (Arad Gai), Felnak (Felnac), Nadlak (Nădlac), Tornja (Turnu), Načfala (Satu Mare).

Although acculturation was evident in the territory of Banat, the simultaneous presence of different peoples in one place influenced them due to the desire to strengthen their identity and preserve and maintain their material and spiritual culture for extended periods. The area of Pomorišje, although rich in spiritual culture, was unfairly neglected until Kikinda's study research (*Ethnocamp*), and especially the traditional dance was left aside. This work is based on the sublimated experience and study of numerous researchers, who, from 2007 until today, continuously, several times a year, stayed in the towns and villages

Поморишја, те посећивали најразличитије светковине, догађаје, и пратили свакодневни живот становништва.

ПРЕГЛЕД ПОДАТАКА О ИГРАМА

Један од најстаријих помена банатских игара начињен је према забелешкама граничарског официра Станислава Шумарског и објављен је 1846. године. Описујући игру војника аустријске војске, Шумарски бележи: „То је била игра банатска, сремска и довољно славонска, са гајдама, ту је било играча који су се до смрта зноја надигравали.“ (Ракочевић, 2011: 21) Из овог описа јасно видимо да су гајде у том периоду пратиле игру, као и да је надигравање момака било веома значајно за стицање повољног (жељеног) друштвеног статуса појединца.

Најстарији опис игре ове области потиче из 1855. године и односи се на Чанадску жупанију. Овај значајан податак забележио је Имре Палуђаи: „Срби играју коло. Овај плес међутим не служи за истицање грациозности и вештине плесача, нити пружа нарочити угођај посматрачу. Мушкарци и жене обликују круг и круже час на лево, час на десно, према ритму, све док гајдаш оштрим звуком гајди и испуштањем ваздуха из инструмента не да до знања друштву да је било доста.“ (Фелфелди, 2003: 35)

Антал Хаџић, 1891. године, пише о Србима у мађарском делу Поморишја: „Коло је веома једноставна игра. Мушкарци и жене се ухвате у круг и на звук гајди корачају три пута налево и једном надесно, певајући при том разне песме уз коло. Између

of Pomorišje, visited various festivals and events, and followed the population's daily life.

OVERVIEW OF DANCE DATA

One of the oldest mentions of the Banat dances was made according to the notes of the border officer Stanislav Šumarski and was published in 1846. Describing the dance performed by the soldiers of the Austrian army, Šumarski notes: "It was a dance from the Banat, Srem and Slavonian, with bagpipes, there were dancers who were sweating until death." (Rakočević, 2011: 21) From this description we see that bagpipes accompanied the dance in that period, as well as that the dance of boys was essential for the acquisition of a favorable (desired) social status of an individual.

The oldest description of the dance in this area dates back to 1855 and refers to Čanad County. Imre Paludai recorded this vital information: "Serbs are dancing *kolo*. However, this dance does not emphasize the dancer's grace and skill nor provides a special atmosphere to the observer. Men and women form a circle and dance according to the rhythm until the bagpipe player, with the sharp sound of the bagpipe and the release of air from the instrument, lets the company know it's enough." (Felfeldi, 2003: 35)

1891 Antal Hadžić wrote about the Serbs in the Hungarian part of Pomorišje: "Kolo is a simple dance. Men and women form a circle, and to the sound of bagpipes, they step three times to the left and once to the right, singing various songs during the Kolo dance. Between the men stand

мушкараца стоје жене у белим марамама. Предиграч води играче који постепено обликују низ, па венац. Коло почиње у умереном ритму, а затим постаје све ватреније и завршава се при вртоглавој брзини. Кораци се крећу лево - десно, а понекад према унутрашњости круга и могло би се рећи да су стишани али повремено постају снажни еруптивни.“ (Фелфелди, 2003: 35) Исти аутор даље пише: „Коло се лети плеше на отвореном, за време црквених слава у црквеној порти, зими у затвореним салама, а понекад и по завејаном тргу, и пева се уз њега. Коло се плеше у полукругу или кругу, гајдаш стоји на средини, а играчи плешу око њега. Гајдаш климајући главом и ударајући десном ногом одређује такт, а када се загреје, певуши музику коју свира. Играње кола потраје и по 2 - 3 сата, два - три плеса испуне читаво поподне или вече. Низови дуката које жене носе око врата, звецкају по ритму плеса. Млади момци понекад узвикују, говоре шаљиве стихове, али тако да не покваре ритам плеса.“ (Фелфелди, 2003: 59)

Једини, за сада познати, визуелни приказ игре из овог подручја, јесте слика Уроша Предића из 1890. године, под називом *Српско коло*. Посматрајући ову слику, др Ласло Фелфелди каже: „На слици је приказана гомила људи окупљених на главном сеоском тргу, који се налазе у затвореном колу. На слици се налази 11 жена и 9 мушкараца, а у средини круга свира гајдаш. Мушкарци се држе за појасеве жена, или за мараме око

women in white scarves. The first dancer leads the dancers, forming a row and then a wreath. Kolo begins at a moderate pace, becomes fiery, and ends at breakneck speed. The steps move left-right and sometimes towards the inside of the circle. It could be said that they are quiet, but they become powerfully eruptive occasionally.“ (Felfeldi, 2003: 35) The same author further writes: "Kolo is danced outdoors in the summer, during church services on Patron Saint Days in the church gate, in winter in closed halls, and sometimes in the snow-covered square, and it is sung along with it. The kolo is danced in a semicircle or circle; the bagpiper stands in the middle, and the dancers dance around him. The bagpiper sets the beat by nodding his head and kicking his right foot, and when he warms up, he hums the music he plays. Dancing kolo lasts 2-3 hours, with two or three dances filling the afternoon or evening. Strings of ducats that women wear around their necks jingle to the rhythm of the dance. Young guys sometimes shout and say funny lines, but so as not to spoil the rhythm of the dance.“ (Felfeldi, 2003: 59)

The only, so far known visual representation of the dance from this area is a painting by Uroš Predić from 1890 called *Srpsko kolo*. Looking at this picture, Dr. László Felfeldy says: "The picture shows a crowd of people gathered in the main village square, who are in a closed circle. There are 11 women and 9 men in the picture, and a bagpiper is playing in the middle of the circle. Men hold onto women's belts or scarves around their waists, while women lean on

њиховог струка, док се жене ослањају на рамена мушкараца. Из ситних детаља (положај играча и лице гајдаша) можемо закључити да је смер кретања играча с десна на лево..." (Фелфелди, 2003: 35).

Душан Ј. Поповић у својој књизи, *Срби у Војводини*, наводи да су Срби, за време предаха на ратишту, играли кола *кетуш* и *момачко* уз пратњу гајди. (Дејанац, 2008: 108)

Почетком XX века, у књизи *Arad Varmegy* из 1912. године, Иштван М. Коларов објављује, по опису Ивана Коларова, значајан прилог о животу и обичајима Срба из Поморишја. *Arad Varmegy* је, уствари, зборник радова о Арадској жупанији, а текст се налази под насловом *Етнографски опис народног живота Срба*. Коларов даје и опис српских игара на свадби: „После ручка почиње плес. Плешу своју националну игру, *коло*, *заплет*, *сељанчицу*, *Српкињу*. Знају око тридесет врста кола. Мушкарци и жене се ухвате у круг и уз звуке гајди корачају два пута надесно, два пута налево, а при том певају. Предиграч води играче који постепено обликују низ па венац" (Фелфелди, 2003: 36).

Кроз горе наведене описе Антала Хацића препознајемо асиметричне играчке обрасце (три корака лево и један корак десно), док Коларов помиње и описује симетричан образац корака (два корака десно и два корака лево). Оно што, на жалост, није дато у овим описима јесу називи игара. Битно је истаћи да оба описа потичу из времена када је Поморишје чинило јединствену етничку целину. Временски распон између ова два

men's shoulders. From the small details (the position of the dancers and the face of the bagpiper), we can conclude that the direction of movement of the dancers is from right to left..." (Felfeldi, 2003: 35).

Dušan J. Popović, in his book, *Serbs in Vojvodina*, states that Serbs, during a break on the battlefield, danced *kola ketuš* and *tomačko kolo* music accompanied by bagpipes. (Dejanac, 2008: 108)

At the beginning of the 20th century, in the book *Arad Varmegy* from 1912, Ištvan M. Kolarov publishes, according to the description of Ivan Kolarov, a significant contribution to the life and customs of the Serbs from Pomorišje. *Arad Varmegy* is a collection of papers about Arad County, and the text is under the title *Ethnographic Description of the National Life of the Serbs*. Kolarov also describes the Serbian dances at the wedding: "After lunch, the dancing begins." They dance their national dance, *kolo*, *zaplet*, *seljančicu*, *srpkinju*. They know about thirty different dances. Men and women join in a circle, and to the sound of bagpipes, they step twice to the right and twice to the left while singing. The first dancer leads the other dancers who gradually form a row and then a wreath" (Felfeldi, 2003: 36).

Through the above descriptions of Antal Hadžić, we recognize asymmetric dancing patterns (three steps to the left and one step to the right). Still, Kolarov describes a symmetrical pattern of steps (two steps to the right and two to the left). Unfortunately, the names of the dances are not provided in these descriptions. It is essential to accentuate that both descriptions are from when Pomorišje was a unique ethnic entity. The period

описа представља период од 21 године, те уколико претпоставимо да се радило о истим играма, можемо евентуално размишљати о промени правца кретања играња. Овоме у прилог би можда могла ићи и чињеница да су током теренских истраживања *Етнокампа* поједини испитаници већину игара почињали за левом руком (у леву страну), чак и *мало коло*. Др Ласло Фелфелди, у својој студији, (Фелфелди, 2003: 112) наводи да је стари играчки образац *малог кола*: три корака лево, па један десно (чак га је и забележио у Батањи 1981. године). Оливера Младеновић такође претпоставља да је код Срба у Војводини старији правац кретања био за левом руком (Младеновић, 1973: 100). У вези са овим питањем навешћу и цитат Милоша С. Милојевића: "Редка је српска игра која иде на десну страну и таква је мора бити нова и од скоро постала" (Милојевић, 1869: 100). У сваком случају, овоме у будућности треба посветити далеко више пажње у посебним, тематским радовима.

Из горе представљених описа, такође сазнајемо да је игра почињала у споријем темпу, а завршавала се у изузетно брзом. Данас, на терену, не наилазимо на постепено подизање темпа, него на игре које одмах почињу у брзом темпу, у ком се и завршавају. Према снимцима које је начинио Бела Барток, део играчког репертоара у Сараволи и Моноштору је почетком XX века овако изгледао: *мало коло*, *велико коло*, *заплет* (*она цупа скочи*), *ђурђевка*, *сељанчица* (*кад се Цига зажели...*), *ој девојко рококо*, *српски мађарик*, *банатско коло* и *Српкиња*.

between these two descriptions represents 21 years, so if we assume that they were the same dance, we can think about changing the direction of the dances. This could be supported by the fact that during the *Ethnocamp* field research, some respondents started most of the dances to the left, even a dance *malo kolo*. Dr. László Felfeldi, in his study, (Felfeldi, 2003: 112), states that the old dancing pattern of a dance *malo kolo* was three steps to the left, then one to the right (he even recorded it in Batanja in 1981). Olivera Mladenović also assumes that among Serbs in Vojvodina, the older direction of movement was to the left, following the left hand (Mladenović, 1973: 100). In connection with this question, I will quote a quote from Miloš S. Milojević: "A Serbian dance that starts to the right side is rare, and it must be new and has recently become so" (Milojević, 1869: 100). In any case, much more attention should be paid to this in the future in particular, thematic works.

From the descriptions presented above, we also learn that the dances started at a slower tempo and ended at an extremely fast. Today, we do not encounter a gradual increase in tempo but dances that immediately begin and end with a quick tempo. According to the recordings made by Bela Bartok, part of the dance repertoire in Saravola and Monoštor at the beginning of the 20th century it looked like this: *malo kolo*, *veliko kolo*, *zaplet* (*opa cupa skoči*), *đurđevka*, *seljančica* (*kad se Ciga zaželi...*), *oј devoјko rokoko*, *srpski mađarik*, *banatsko kolo* and *Srпкиња*.

Половином XX века, Сава Илић је забележио једанаест игара које су играли Срби у Варјашу: *мало коло, велико коло, сељачица, Жикино коло, заплет (она цупа скочи), ситно коло, момачко коло (ја цура, ти девојка), кукуњешће, ђурђевка, радикал и банаћанско коло*. Његове нотне записе је објавила Матица српска, 2006. године, а материјал за штампање је припремила др Јелена Јовановић.

Тихомир Вујичић 1978. године објављује неколико нотних записа игара Срба у мађарском делу Поморишја: *мало коло, велико коло и игру са јастуком*.

Др Ласло Фелфелди, 2003. године, објављује научну студију *Плесне традиције Срба у Поморишју*, у којој је исцрпно обрадио, и на изузетан начин представио, играчко наслеђе Срба у мађарском делу Поморишја. Он наводи да је шест најпопуларнијих игара било: *велико коло, мало коло, сељанчица, подвоје, момачко коло и пољупци*, а у својој студији наводи и следеће: *српкиња, сељачица, кукуњеште, врањанка, Жикино коло, заплет, игра с` јастуком, невен коло, Бранково коло, танго, степ, фокстрот, валцер*.

Милосав Татарић је на семинару традиционалних игара у Бајиној Башти 2009. године демонстрирао игре Срба у Румунији: *мало коло, велико коло, Жикино коло, кокоњеша (кукуњешће), дудашко коло, гајдашко коло, банаћанско коло, караба, мађарац, палеграј, сељачица, шаранац, фицко и сватовац*.

Ако из горе наведеног играчког репертоара изузмемо игре *караба* и *дудашко коло*, можемо са поносом рећи да је целокупан репертоар

In the middle of the 20th century, Sava Ilić recorded eleven dances danced by Serbs in Varjaš: *malo kolo, veliko kolo, seljačica, Žikino kolo, zaplet (opa cupa skoči), sitno kolo, tomačko kolo (ja cura, ti devojka), kukunješće, đurđevka, radikal and banaćansko kolo*. His note partitures were published by Matica Srpska in 2006, and the note partitures for printing were prepared by Dr. Jelena Jovanović.

In 1978, Tihomir Vujičić published several note partiture of Serb dances in the Hungarian part of Pomorišje: *malo kolo, Veliko kolo, and igru sa jastukom*.

In 2003, Dr. László Felfeldi published a scientific study of the Serbs' dance tradition in Pomorišje, in which he exhaustively processed and presented the Serbs' dancing heritage in the Hungarian part of Pomorišje. He states that the six most popular dances were: *veliko kolo, malo kolo, seljančica, podvoje, tomačko kolo and poljupci*, and in his study he also states the following: *srpkinja, seljačica, kukunješće, vranjanka, Žikino kolo, zaplet, igra s` jastukom, neven kolo, Brankovo kolo, tango, step, fokstrot, valcer*.

Milosav Tatarić demonstrated the dances of Serbs in Romania at the seminar of traditional dances in Bajina Bašta in 2009: *malo kolo, veliko kolo, Žikino kolo, kokonješa (kukunješće), dudaško kolo, gajdaško kolo, banaćansko kolo, karaba, mađarac, palegraj, seljačica, šaranac, ficko and svatovac*.

Suppose we exclude the dances *karaba* and *dudaško kolo* from the abovementioned repertoire. In that case, we can proudly say that the

потврђен приликом дугогодишњих теренских истраживања у оквиру *Етнокампа*.

Од 2007. године до данас, у оквиру кикиндског *Етнокампа* забележено је деветнаест српских игара: *велико коло, мало коло, сељанчица, сељачица, кукуњеш (шестица), жикино коло, шаранац, ђурђевка, радикал, гајдашко коло, ђозалица, заплет, српкиња, моравац, фицко, мађарац, качерац, момачки и сватоваци*.

Поред српских, забележено је и неколико румунских и мађарских игара: *влашко коло, рара, де м`на, де дој, ленца, енвертита, сорок, ленца, мрнцауа, пелок, ердељана, перјаница и чардаш*. Такође су забележени и окретни плесови: *танго, свинг, полка, степ, фокстрот и валцер*.

ЗАКЉУЧЦИ

Сублимирајући податке о играма које су изводили Срби у Поморишју од половине XIX века до данас, издвојио бих следеће:

- Играчки фонд броји 51 игру, од којих је: 12 румунских, 6 страних окретних, 1 страна игра у наспрамним линијама, 1 мађарска игра и 31 српска (од којих 13 припада старијем, а 19 игара новијем играчком репертоару).
- Такође, од 31 горе поменуте српске игре, 19 је у колу, 3 су паровне, 1 се изводи у формацији тројке (две девојке и момак у средини), 3 игре представљају бираћа кола, 4 игре изводе само мушкарци, а 1 само жене. 10

entire repertoire has been confirmed during many years of field research within the *Ethnocamp*.

From 2007 until today, nineteen Serbian dances have been recorded within the Kikinda *Ethnocamp*: *veliko kolo, malo kolo, seljančica, seljačica, kukunješ (šestica), žikino kolo, šaranac, đurđevka, radikal, gajdaško kolo, đozalica, zaplet, srpkinja, moravac, ficko, mađarac, kačerac, tomački* and *svatovac*.

In addition to the Serbian ones, several Romanian and Hungarian dances were recorded: *vlaško kolo, rara, de m`na, de doj, lenca, envertita, sorok, lenca, mrncaua, pelok, erdeljana, perjanica i čardaš*. The spinning dances were also recorded: *tango, swing, polka, step, fokstrot* and *valcer*.

CONCLUSIONS

Subliming the data on the dances performed by the Serbs in Pomorišje from the middle of the 19th century until today, I would single out the following:

- The dance collection includes 51 dances: 12 Romanian, 6 foreign spinning dances, 1 foreign dance in opposite lines, 1 Hungarian dance, and 31 Serbian dances (of which 13 belong to the older and 19 dances to the newer dance repertoire).
- Also, out of the 31 Serbian dances mentioned above, 19 are in a circle, 3 are paired, 1 is performed in a formation of threes (two girls and a guy in the middle), 3 dances represent the voting wheel, 4 dances are performed only by men, and 1 only by women. 10 dances are

- игара се изводи уз вокално-инструменталну пратњу.
- Примећујемо да су Срби недостатак паровних игара у свом играчком репертоару надомешћивали играњем мађарских и румунских паровних игара.
 - Јасно можемо уочити разлику између старијег и новијег играчког репертоара. Раније је играчки репертоар био знатно мањег обима и познавали су га играчи свих генерација. Током времена је играчко умеће престало да буде мерило друштвеног угледа, а значај игре и улога врсног играча у друштвеној заједници, његово уважавање и углед који је уживао, изгубили су битку у борби са бројним тековинама модерног друштва које су донеле другачија, нова мерила вредности.
 - Такође, из наведених података закључујемо да **окосницу и „срж“ играчког репертоара Срба у Поморишју чине игре: *мало коло, велико коло, кукуњеште, Жикино коло, сељачица, подвоје и мађарац.***
- performed with vocal-instrumental accompaniment.
- We notice that the Serbs made up for the lack of pair dances in their dancing repertoire by dancing Hungarian and Romanian pair dances.
 - We can see the difference between the older and newer dancing repertoire. Previously, the dancing repertoire was much smaller and was known by dancers of all generations. Over time, dancing skill ceased to be a measure of social reputation, and the importance of dance and the role of a good dancer in the social community, his appreciation and the reputation he enjoyed lost the battle in the fight with numerous achievements of modern society that brought different, new standards of value.
 - Also, from the above data, we conclude that **the backbone and "core" of the dancing repertoire of the Serbs in Pomorišje are the dances: *мало коло, велико коло, кукуњеште, Жикино коло, сељачица, подвоје and мађарац.***

Крајем XIX века играчки репертоар Поморишја није био богат, бројао је свега десетак игара. Почетак XX века донео је нове мелодије и већи број игара. Још пре Првог светског рата, почели су да се играју плесови страног порекла: *валцер, танго...* као и да се изводе српске градске игре: *Српкиња, невен коло...* У првој

At the end of the 19th century, the dance repertoire of Pomorišje was not wealthy; it numbered only ten dances. The beginning of the 20th century brought new melodies and many dances. Even before the First World War, dances of foreign origin began to be danced: *valcer, tango...* as well as Serbian city dances: *srpkinja,*

половини XX века почињу су да се играју игре које су стигле из Централне Србије: *кукуњешће*, *Жикино коло*... као и игре које су биле учене у мађарским плесним школама. Приликом истраживања др Ласла Фелфелдија (осамдесетих година XX века), код Срба у мађарском делу Поморишја забележено је тридесетак игара. Последњих деценија, због све ређих прилика за играње, а паралелно са тим и смањења склоности ка игри, играчки обрасци су поједностављени и упрошћени. Старе игре које су изискивале веће-боље играчко умеће, постепено су запостављане, а на њихово место су долазиле једноставније, које су се шириле посредством фолклорних ансамбала.

У целој Панонској зони, па самим тим и у Поморишју, доминантан облик игре је коло, које представља најстарији облик српских игара у Војводини. Може бити затворено или отворено и увек је мешовито. Претпостављам да се облик кола задржао до данас као основни облик из разлога што је примат у играма Срба из Поморишја био колектив и колективно размишљање. Потврда тога је податак да се у називу чак једанаест игара помиње реч „коло“ (односи се на облик игре). Међутим, услед дугогодишњег утицаја средње Европе, на целокупном подручју Војводине неминовно се појављују и паровне игре. Незаобилазни су и други облици здруживања играча, у тзв. „тројке“ (момак са две девојке) или „четворке“ (два момка и две девојке).

„Змијолико“ кретање срећемо у игри *моравца*, а играње у наспрамним линијама срећемо у игри која носи

neven kolo... In the first half of the 20th century, dances that arrived from Central Serbia: *kukunješće*, *žikino kolo*... as well as dances taught in Hungarian dance schools. During Dr. Laszlo Felfeldi's research (in the eighties of the 20th century), about thirty dances were recorded among the Serbs in the Hungarian part of Pomorišje. In the last decades, dancing patterns have been simplified due to increasingly rare opportunities to dance, and parallel to that, a decrease in the inclination to dance. The old dances, which required more excellent and better dancing skills, were gradually neglected and were replaced by simpler ones, which spread through folklore ensembles.

In the entire Pannonian zone and Pomorišje, the dominant form of the dance is the *kolo*, which represents the oldest form of Serbian dance in Vojvodina. It can be closed or open and is always mixed. I assume that the shape of the circle has remained the basic shape until today because the priority in the dances of the Serbs from Pomorišje was collective thinking. This is confirmed by the fact that the word *kolo* is mentioned in the name of eleven dances (it refers to the form of the dance). However, due to the long-term influence of Central Europe, pair dances inevitably appear in the entire area of Vojvodina. Other forms of dancing association are also unavoidable, such as the so-called "triplets" (a guy with two girls) or "fours" (two guys and two girls).

The dance *moravac* uses a "Snake-like" movement, and the dance *palegraj* uses dancing in opposite

назив *палеграј*. Приликом надигравања момака у кафанама (бирцевима) срећемо солистичко играње, и то најпре из разлога што су плесали по столовима, између флаша. Почетни смер кретања свих игара је за десном руком, изузев у *великом колу*, где је почетни смер кретања за левом. Најбољи играч је стајао на почетку кола и називао се коловођа, док се последњи играч називао „швигар“ (*бич*).

Срби у Поморишју су живели са песмом и музиком. Окупљали су се готово сваке вечери на седенкама и на прелима, где су најчешће и учили да играју. Безмало свака улица је лети правила своју седенку, а прела су се одржавала у девојачким кућама током јесени и зиме. Играло се за црквене славе и празнике, по свршетку већих паорских послова, а масовна су била и кућна весеља, нарочито крсне славе и свадбе.

У периоду после Другог светског рата, нарочито су биле популарне игранке и разне врсте балова. Игранке су се одржавале у бирцевима (кафанама) или у домовима културе, четвртком (увече), суботом (увече), недељом (поподне и увече), „за сваког већег свеца“ и за државне празнике. Имале су свој устаљени редослед игара, па су се тако обавезно отварале *малим колом*. Једини период у току године када се нису одржавале било је време Ускршњег поста.

У Поморишју се игра веома живо, оштро, високо и хитро, а карактеристично је мушко украшавање корака и велики број импровизација које момци изводе „из колена“, док им горњи део тела

lines. While dancing with one another, guys in bars (Birch) encounter solo dancing, primarily because they are dancing on the tables between the bottles.

All dances' starting direction of movement follows the right hand, except in the dance *veliko kolo*, where the starting direction of movement follows the left. The best dancer stood at the beginning of the *kolo* and was called the dance leader, while the last dancer in the *kolo* was called "švigar" (whip).

Serbs in Pomorišje lived with song and music. They gathered almost every evening for meetings and dances, where they often learned to dance. Nearly every street met during the summer, and gathering events were held in girls' houses during the fall and winter. After the completion of significant village affairs, dance was performed for church celebrations and holidays, and there were mass home celebrations, especially baptism celebrations and weddings.

Dances and various types of balls were especially popular after the Second World War. Dances were held in birch (taverns) or cultural centers on Thursdays (evenings), Saturdays (evenings), Sundays (afternoon and evening), "for every major saint day," and national holidays. They had their own established order of dances, so they necessarily opened with *malo kolo*. The only period during the year when they were not held was during the Easter fast.

Pomorišje's dance is energetic, sharp, high, and fast. Men decorate their steps with many improvisations, and the boys perform "from the knees" while their upper bodies are still. Men improvise in different ways: hit

мирује. Мушкарци импровизују на различите начине: ударају петом о пету, чизмом о чизму, ногама „мешају, плету“, коленима поклецују... Током играња се не прелази велики простор. Каже се: „Што се мушкарац више разбаца у игри, то је бољи играч“. Ритам корака је био веома битан у игри. У ситуацијама када није било музичке пратње, ударање чизмом о чизму је могло давати ритам игри и играчима, као и ударци штикллом чизме о под. Жене су изводиле исте играчке обрасце као и мушкарци, а украшавале су мирно, ненападно, у границама пристојности.

У оквиру играчке праксе постојала су „неписана правила“, па се тако око четрнаесте године улазило у коло одраслих. Девојку је у коло уводио брат или пријатељ (у случају да нема брата).

Игре су некада пратили гајдаши и фрулаши. Већ после Првог светског рата, у овим крајевима су се почеле појављивати прве дворедне хармонике, а нешто касније и виолине. Истовремено почињу да се оснивају тамбурашке „банде“ (оркестри), којих је било скоро у сваком селу.

heel against the heel, boot against the boot, "mix, weave" with their feet, sway with their knees... During dancing, no giant space is crossed. It is said: "The more a man scatters in the dance, the better dancer he is." The rhythm of the steps was vital in the dance. In situations where there was no musical accompaniment, hitting the boot against the boot could give rhythm to the dance and the dancers, as well as hitting the heel of the boot on the floor. Women performed the same dancing patterns as men, and their improvisations were calm, non-aggressive, and within the limits of decency.

As part of the dancing practice, there were "unwritten rules," so around fourteen, one entered the *kolo* of adults. The girl was introduced to the *kolo* by her brother or friend (in case she didn't have a brother).

In the past, bagpipers and flute players have accompanied the dances. After the First World War, the first two-row accordions and, a bit later, violins began appearing in these regions. At the same time, the tambura "bande" (orchestras) began to be founded, and they existed in almost every village.

ЛИТЕРАТУРА • REFERENCES

- Вујичић, Т. (1978). Музичке традиције јужних Словена у Мађарској. Будимпешта, Мађарска: Предузеће за издавање уџбеника
- Дејанац, Д. (2001). Кикинда и Поморишје. Кикинда, Србија: Историјско завичајно друштво „Кинђа“
- Дејанац, Д. (2008). Божићне обредне поворке код поморишких Срба. Арад кроз време 9. Темишвар, Румунија: Савез Срба у Румунији
- Илић, Л. С. (2006). Музичко наслеђе Срба, Шокаца и Карашеваца у Румунији. Нови Сад, Србија: Матица српска
- Милојевић, С. М. (1869). Песме и обичаји укупног народа србског, књига прва. Београд, Србија: Државна штампарија

- Младеновић, О. (1973). Коло у јужних Словена. Београд, Србија: Етнографски институт САНУ
- Татарих, М. (2009). Народне игре Срба из Румуније, Црне траве и Беле крајине, свеска 31. Београд, Србија: Центар за проучавање народних игара Србије
- Попов, И. (2022). Обичаји и игре Срба у Поморишју. Темишвар, Румунија: Савез Срба у Румунији
- Поповић, Д. (1990). Срби у Војводини. Нови Сад, Србија: Матица српска
- Ракочевић, С. (2011). Игре плесних структура, Београд, Србија: Факултет музичке уметности
- Фелфелди, Л. (2003). Плесне традиције Срба у Поморишју, Будимпешта, Мађарска: Самоуправа Срба у Мађарској
- Церовић, Љ. (2000). Срби у Румунији, Темишвар, Румунија: Савез Срба у Румунији